

Liturgikus örökségünk IX.
A Szent Pál évben a Nemzetek Apostolának görög katolikus egyhá-
zunkban való tiszteletéről
2009. május 7-én rendezett szimpozion anyaga

Kiadja:
a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola
Liturgikus Tanszéke
Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13-19.
Tel.: (42) 597-600
Fax: (42) 597-600
e-mail: atanaz@atanaz.hu

Felelős kiadó:
Dr. Soltész János
főiskolai rektor

Szerkesztette:
Ivancsó István
e-mail: ivancsoi@atanaz.hu

© 2009 Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék

ISSN 1786-2639
ISSN 1785-2722
ISBN 978-963-87809-8-0

Liturgikus örökségünk IX.

**A Szent Pál évben a Nemzetek Apostolának
görög katolikus egyházunkban való tiszteletéről
2009. május 7-én rendezett szimpozion anyaga**

**Nyíregyháza
2009**

IVANCSÓ ISTVÁN

SZENT PÁL ALAKJA A BIZÁNCI EGYHÁZ LITURGIKUS SZÖVEGEIBEN

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Szent Pál, a „választott edény”; 3. A szentek
hármás tisztelete; 4. Szent Pál alakja a jelzői alapján; 5. Összegzés.

1. Bevezetés

Igaz, hogy a főapostolok ünnepét az egyház kezdettől fogva együtt ünnepli, hiszen vértanúságuk, mennyei születésnapjuk egy és ugyanazon napon történt Kr. u. 63-ban. Annnyira bevonult ez a köztudatba, hogy még nagy költőnk, Arany János is megemlékezik róla *A fülemüle* című versében: „Péter és Pál (tudjuk) nyárban összeférnek a naptárban”. Mivel azonban a szentatya Szent Pál-évet hirdetett, ebben az írásban is órá kívánjuk irányítani a figyelmet, talán nem megsértve ezzel főapostol-társát. A gyakorlati használatban lévő énekeskönyvünk¹ liturgikus szövegei alapján tekintjük át, milyen jelzőket alkalmaztak a szent szerzők Szent Pálra.²

2. Szent Pál, a „választott edény”

Bevallom, sokáig nem tudtam mit kezdeni azzal a liturgikus magasztaló formulával, melyet a főapostol ünnepén évente énekelt a hívő közösséggel együtt: „Magasztald, én lelkem, Krisztus egyházának választott edényét”. Mi ez a választott edény? Mit jelent valójában? – Amikor az Apostolok Cselekedeteiben³ rábukkantam – bár a különböző magyar fordítások miatt elég nehéz volt –, még akkor is meg kellett

¹ *Dicsérvjétek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv vasár- és ünnepnapj szent szolgálata és énekei*, Budapest 1994. (A továbbiakban: *Énekeskönyv*.)

² Természetesen, a teljes istentiszteleti szöveg létezik már magyar fordításban, de az még nincs ott olyan mértékben a híveink kezében, mint az énekeskönyvünk, ezért szorítunk ez utóbbira.

³ ApCsel 9,15

néznem a kommentárban az értelmezését. Kiderült, hogy ez egy hebraisztikus genitivusos melléknév, s szó szerint „a kiválasztás edénye”. Egy másik szentírási hely ismeretében lehet értelmezni. A Rómaiakhoz írt levelében ugyanis Szent Pál apostol a híres fazekas-hasonlatban a következőket írja: „Mondhatja-e a mű mesterének: miért alkottál engem ilyennek? Vagy nem a fazekastól függ, hogy ugyanabból az anyagból egyik edényt díszesnek, a másikat közönségesnek készíti? Ha tehát Isten nagy türelemmel elviselte a harag edényeit, melyeket pusztulásra szánt, nem azért tette-e, hogy megmutassa haragját és kinyilvánítsa hatalmát? Ha viszont az irgalom edényein, melyeket a dicsőségre készített, dicsőségének gazdagságát akarja megmutatni (lehet-e valamit is Isten szemére vetni)? Ezek közül hívott meg minket nem csak a zsidók, hanem a pogányok közül is”.⁴ Szent Pál apostol tehát a gondolatsor végén kijelenti, hogy az isteni irgalom edényei a zsidók és pogányok közül meghívott keresztények. Ő maga is, a pogányságból jöve, az „irgalom edényévé”, „Krisztus egyházának választott edényévé” lett.

3. A szentek hármassága

Ismeretes, hogy az egyház – s a görög katolikus egyház is – hármasság szempontból tiszteli a szenteket, és mind a három szorosan kapcsolódik Jézus Krisztus húsvéti misztériumához.⁵ Az egyetemes egyház számára egyértelmű útmutatást ad a II. Vatikáni Zsinat *Liturgikus konstitúciója* ezzel kapcsolatban: „Az egyház a szentek égi születésnapján a Krisztussal együtt szervesen és vele együtt megdicsőült szentekben a

⁴ Róm 9,20-24

⁵ Ebből a szempontból dolgoztuk már fel eddig öt szentünk „liturgikus életrajzát”. „Antiochiai Szent Ignác a liturgikus szövegekben”, in *Athanasiana* 17 (2003) 19-37. „Ignazio di Antiochia nei testi liturgici bizantini”, in *ibid.*, 193-194. – „Nagy Szent Atanáz a bizánci egyház liturgikus szövegeiben”, in Baán, I. (szerk.), *A szent atyák nyomdokait követve. In memoriam Vanyó László*, Budapest 2003, 143-153. – „Nagy Szent Bazil alakja a bizánci egyház liturgikus szövegeiben”, a *Studia Patrum* kötetben való közlésre elfogadva, a Magyar Patrisztikus Társaság által a „III. Tudományos Konferencia az ókori kereszténységről: Kelet és Nyugat: egység a sokféleségben a korai egyházban” címmel Kecskeméten 2003. június 26-29. között rendezett előadás anyagaként. – „Aranyszájú Szent János, a boldog férfiú, a bizánci egyház liturgikus tiszteletében”, in *Athanasiana* 19 (2004) 23-38. „San Giovanni Crisostomo il „beatus vir” nel culto liturgico della Chiesa bizantina”, in *ibid.*, 216-217. – „Fülöp apostol a bizánci egyház liturgikus szövegeiben”, in *Athanasiana* 28 (2008) 13-26. „Apostolo Filippo nei testi liturgici della Chiesa bizantina”, in *ibid.*, 169-170.

húsvéti misztériumot hirdeti”.⁶ Tehát a hármás értelmezést is ez az egyetlen szempont foglalja egységbe.

Elsősorban azért tiszteljük a szenteket, mert ők már Krisztus húsvéti misztériumának teljes részesei: eljutottak az üdvösségbe, s az egyház erről hivatalosan nyilatkozott. Földi pályafutásuk befejeződött; Krisztusra irányult az életük, amely immár teljessé vált. Vele éltek, vele haltak meg, vele támadtak fel, s így mindörökké részesednek abban a megújított, a feltámadás dicsőségén átment új életben, amit Jézus Krisztus a feltámadásával hozott meg.

Másodszor: a szenteket azért is tiszteljük, mert példát adnak nekünk az Isten Országa felé vezető úton. Bár ők is földi életet éltek, embertársaink voltak, az erőnyeket kimagasló módon tudták gyakorolni. Tudtak olyan életet élni, amely az üdvösségbe, Krisztushoz vezette őket; éppen arra adnak nekünk is példát, hogy ez számunkra sem lehetetlen: mi is lehetünk a húsvéti misztérium teljes részesei.

A szentek iránti tiszteletünk harmadik indoka pedig az, hogy közbenjárnak értünk. Segítségünkre vannak a számunkra legfontosabb cél elérésében, hogy mi is a mennyei dicsőségbe juthassunk, mi is teljesen részesedhessünk Jézus Krisztus húsvéti misztériumában.⁷

Általánosan fogalmazza meg a *Katolikus Egyház Katekizmusa* a szentek tiszteletéről: „Az egyház, *szentté avatva* egyes híveket, vagyis ünnepélyesen kijelentve, hogy ezek a hívők hősieen gyakorolták az erőnyeket és Isten kegyelméhez hűségesen éltek, elismeri a Szentség Lelkének hatalmát, aki benne él és támogatja a hívők reménységét, amikor őket mint példaképeket és közbenjárókat adja nekik”.⁸ De részletesebben is elmondja a *Liturgikus konstitúció* ide vonatkozó gondolataival összhangban: „Amikor az egyház az évi ciklusban megemlékezik a vértanúkról és más szentekről, »a húsvéti misztériumot« hirdeti bennük, »akik Krisztussal együtt szenvedtek és vele együtt meg is dicsőültek, és a hívők szeme elé állítják példájukat, mely Krisztus által az Atyához vonz mindenkit, és a szentek érdemeire hivatkozva esdi ki Isten áldását«”.⁹

Szent Pál apostol életében is jelen van az a hármás szempont, amelyek alapján őt szentként lehet és kell tisztelni, és amelyeket a litur-

⁶ SC, 104. Lásd Cserhádi, J. – Fábián, Á. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai*, Budapest 1975, 123.

⁷ Részletesebben kifejtve lásd könyvünkben: *Görög katolikus liturgika*, Nyíregyháza 1999, 138.

⁸ KEK 828. Lásd *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Budapest ²1994, 178.

⁹ KEK 1173. – Vö. SC 104.

gikus szövegek bőségesen előtárnak. A továbbiakban elsősorban az apostol jelzőire összpontosítjuk a figyelmet.

4. Szent Pál alakja a jelzői alapján

Szent Pál apostolról már az ünnep legelső liturgikus éneke – melyet Piroszi András szerzett – elmondja a lényegét, vagyis azt, hogy buzgó, sőt *legbuzgóbb* volt az apostoltársai között, és ezért lehet és kell őt ünnepelnünk: „mint az apostolok legbuzgóbb tagját illeti a dicséret”.¹⁰ Igaz, azt is tudjuk Szent Pálról, hogy ő a „tizenharmadik” apostol volt, akit külön hívott meg az immár feltámadott Üdvözítő, bár ez énekeskönyvünk szövegéből csak egy utalásként derült ki. Buzgóságáról egyébként maga a főapostol is tanúságot tesz levelében, de nem önmagának tartja fenn a dicsőséget, hanem Isten kegyelmének köszöni azt: „Valamennyiüknél többet munkálkodtam, bár nem én, hanem Isten kegyelme velem együtt”.¹¹

És hogy Szent Pál valóban a legbuzgóbb apostol volt, azt tovább magyarázza a liturgikus szövegünk Káriai Efrém tollából egy másik jelzőnél, amely *legkedveltebbnek* mondja a főapostolt: „legkedveltebb Pál apostol, a hitnek terjesztője és az egész föld tanítója” (utóünnepen, előverses sztihira, Dicsőség). Valóban, Szent Pál úgy vonult be az emberiség és az egyház történetébe, hogy ő lett a „nemzetek apostola”, aki az akkor ismert egész kultúrvilágba, a Földközi-tenger medencéjébe elvitte az evangéliumot.

Ezért nem véletlen, hogy további jelzővel is illeti őt egy másik liturgikus szöveg szent szerzője, Germanosz pátriárka: Azt mondja róla, hogy *bámulandó* volt. Azért, mert az evangélium hirdetése közben nagy szónok és világító volt: „bámulandó Szent Pál, ki a szentegyház legkitűnőbb szónoka és megvilágítója valál” (első lítai sztihira).

Mindezek után nem lehet meglepő, hogy liturgikus szövegeinkben feltűnik Szent Pálnak az a jelzője is, hogy *bölcs*. Ilyen formában kapunk buzdítást: a „bölc Pált dicsőítsük” (Sokirgalmú utáni kathizmálion). Azért, mert a hit terjesztésében a Lélek tüzétől átizzítódva nagy és fényes világító volt, és így a kísértések homályát is eloszlatta, s a mennyország polgárává lehetett. Sőt, még egy másik ének is megemlíti (utóünnepen, Uram, tehozzád utáni második sztihira), bár nem jelzőként

¹⁰ Uram, tehozzád utáni első sztihira, in *Énekeskönyv*, 765.

¹¹ 1Kor 15,10

alkalmazva, de lényegében ugyanazt mondva. „Pál értelmét és ragyogó bölcsességét” egyházának erősségéül rendelte az Úr.

Még tovább is lehet folytatni az előbbi gondolatot a következő jelző alapján, hiszen a hit terjesztése és egész földi életének küzdelmes munkája következtében kapta meg Szent Pál apostol a *dicső* jelzőt. Ez kétszer is előfordul az ünnepi énekeinkben. Mindkétszer Krétai Szent András írja róla: „dicső Pál apostol” (első és második előverses sztihira). Sőt, még bővített formában is megjelenik ugyanez Bizánci Leótól. Vagyis az, hogy „az egész földnek dicsérete” lett Szent Pál apostol, akitől azt kérjük, hogy a tanításával szerzett nyáját erősítse meg (lítiti sztihira, Dicsőség).

Ugyancsak ehhez kapcsolódik, hogy „Pál a földkerekség dicsekvése” (ipakoj). A reggeli istentisztelet éneke részletesen kifejti, miért lehet a főapostolt így nevezni. A „nagy Damaszkusz” azért büszkélkedik, mert szentünk ott kapta apostoli hivatását. Róma azért dicsekedhet, mert a vérét fogta fel, az apostol ott nyerte el a vértanúságot, onnan jutott a mennybe. Az ének még a szülőhelyét is megemlíti, pedig ez meglehetősen szokatlan, ugyanis a szenteknél a mennyei születésnapot szoktuk ünnepelni. Mindenesetre, így még Tarsus is tele van örömmel, mert az apostol bölcsőjét tisztelheti.

Krétai Szent András ihletett módon fogalmazza meg a főapostolról: „Valóban az angyalok és az emberek csodatárgya voltál” (első előverses sztihira). Azt akarja ezzel mondani, hogy *csodatárgy* volt Szent Pál. Mégpedig azért, mert az evangélium hirdetése érdekében mindent kiállt, mindent elviselt, „hogy a népeket Krisztus Urunkhoz” vezérelje. – Egyébként maga Szent Pál is megemlékezik erről a Korintusiakhoz írt levelében: „Látványossága lettünk a világnak, az angyaloknak is, s az embereknek is” (1Kor 4,9). S hogy mik voltak életének azok a megpróbáltatásai, melyeket ki kellett állnia, hogy „csodatárgy”, illetve „látványosság” legyen, azt Krétai Szent András részletesen kifejti az idézett énekekben. Így kezdi: „hányszor szenvedtél a városokban rabságot és gyötrelmeket”? S maga az apostol is igazolja ezt: „a Szentlélek minden városban értésemre ad, hogy bilincsek és szorongatások várnak rám” (ApCsel 20,23). A himnuszunk szerzője teljesen az apostol írásából merítette ihletét a szöveg megfogalmazásához: „Ki számíthatja elő fáradaimadat, fájdalmaidat és a virrasztásokat, melyeket éhezve és szomjúhozva téiben és ruházat nélkül elviseltél”? S íme, Szent Pál is megmondja, hogyan élt: „fáradtságban és nyomorúságban, gyakori virrasztásban, éhségben és szomjúságban, gyakori börtönben, hidegben és mezi-

telenségben” (2Kor 11,27). A himnuszsköltő folytatja: „Ki számíthatja elő a botütéseket, a megköveztetést és a vízbe dobítás veszélyeit, melyeket eltűrtél”? S az ezt sugalló szöveg így szól: „A zsidóktól öt ízben kaptam egy híján negyven ütést. Háromszor szenvedtem megvesszőzést, egyszer megkövezést, háromszor hajótörést, egy nap és egy éjjel a mély tengeren hányódtam” (2Kor 11,23-25). Majd Szent András az indokot is előtárja: „Mindezeket Krisztusért töredelmesen kiállottad, hogy a népet Krisztus Urunkhoz vezérelj”. Azt kell mondani, hogy ismét csak az apostoltól merítette az ihletet a megfogalmazáshoz: „Mindenre képes vagyok abban, aki nekem erőt ad” (Fil 4,13), illetve: „Mert én, bár mindenkitől független voltam, mindenki szolgájává tettem magam, hogy minél többeket nyerjek meg” (1Kor 9,19). – Majd a következő énekben (második előverses sztihira) tovább részletezi a himnuszsköltő a Szent Pál ért megpróbáltatásokat: „Ki számíthatja elő küzdelmeidet és fáradalmadat, hogy mindeneket megnyerj és a hívek gyülekezetét Krisztushoz vezérelj”? Maga az apostol ad ismét alapot ehhez: „Ezért fáradozom és küzdök az ő erejének segítségével, amely hatékonyan működik bennem” (Kol 1,29). S ugyanígy arra is, hogy ő maga is megokolja, miért érdemes mindezeket vállalnia. Azért, hogy Krisztushoz vezesse az embereket: „Mindenki szolgájává tettem magam, hogy minél többeket nyerjek meg” (1Kor 9,19). Végül a liturgikus himnusz szerzője kéréssel fordul az apostolhoz: „Esedezzél, hogy végső lehetetünkig híven megőrizzük az igaz hitet, melyet te vallottál és hittél”. Ismét magának Szent Pálnak a szentírási szövegére hivatkozhat a szerző, és mi magunk is: „Mivel tehát olyan kiváló főpapunk van, aki áthatolt az egeken, Jézus, az Isten Fia, tartsunk ki a hitvallás mellett” (Zsid 4,14), illetve: „Tartsunk ki rendületlenül reménységünk megvallása mellett” (Zsid 10,23).

Mindezt összefoglalva tárja elénk egy másik liturgikus énekünk, amely a főapostol magasztalására buzdít. Már nem részletezi Szent Pál életének nehézségeit, de tömören megmondja, kit tisztelhetünk benne: a „küzdelmes életű Pált, a világ hálóját” (első kathizmálion, Dicsőség). Itt tehát a jelzője a *küzdő* lehet. Jézus arra küldte az apostolait, hogy halász-szák ki a világból az embereket, s tegyék az ő követőivé, az egyház tagjaivá. Leggyakrabban a horgászbótot emlegetik ezzel kapcsolatban az apostolokról szóló liturgikus szövegek. Itt viszont Szent Pált „hálónak”, sőt a „világ hálójának” nevezi a szöveg, mert ő a „nemzetek apostolaként” valóban igyekezett mindenkit Krisztus számára befogni. És így ezzel is érvényesül rá a küzdő jelző.

Az apostolság lényegét foglalja össze két mozzanatban tömören egy következő liturgikus szöveg. Dicsérő énekkel tiszteljük „Pált mint igazi tanítót és Krisztus bizalmasát” (evangéliumcsókolási sztihi). Az igazi apostol egyrészt „igazi tanító”. Hiszen Krisztustól kapta a felhatalmazását, így nem is lehet más, mint tevékenysége folyamán *igazi* tanító. Ugyanakkor az apostolságból fakad, hogy megbízó és küldő Urával *bizalmas* viszonyban van. Amit nem pejoratív módon, rosszindulatúan kell értelmezni, hanem éppen a jó oldaláról felfogni. Hiszen az apostolok voltak azok, akik közvetlenül részesei voltak az életének, és akik a tanítást közvetlenül tőle vették át. Mint főtebb szó volt róla, Szent Pál is igazi apostol, mert őt is maga az Úr hívta meg, a feltámadott Üdvözítő, s ő tette apostolává.

5. Összegzés

Végül még ismételten fel kell figyelnünk arra, hogy az ünnepi magasztalásban így ünnepeljük a főapostolt: Magasztald én lelkem „Pált, a Krisztus egyházának választott edényét” (magasztalás). Valóban, maga az Úr Jézus Krisztus választotta ki Szent Pált arra, hogy a hitletétemény hordozója és megőrzője legyen, mintegy szent edényként. Ez az apostolok feladata, és ez az apostolok utódainak, a mindenkori püspököknek a feladata is.

Sok más szép jelzöt is alkalmaznak még a liturgikus szövegeink többes számban Szent Péter és Szent Pál apostolra a közös ünnepükön. Célkitűzésük szerint azonban csak azokat gyűjtöttük egy csokorba, amelyek kifejezetten az évben különösen is tisztelt Szent Pálról szólnak. Ezzel a csokorral is köszönteni kívánjuk a „nemzetek apostolát”.

PÁKOZDI ISTVÁN

SZENT PÁL LITURGIKUS TISZTELETE A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZBAN

TARTALOM: 1. A latin egyház által tisztelt páli vonatkozású szent helyek;
2. Ünnepek a latin egyház naptárában; 3. Egyéb kultikus megemlékezések,
ájtatosságok.

Lehet, hogy a címben felvetett kérdésre minden általános iskolás hittanos gyermek azonnal ráfelelhetné: január 25: megtérése, június 29: Péter-Pál vértanúságának ünnepe. – A pontosabb válaszhoz azonban nem árt elmélyedni a latin egyházi gyakorlat számos összetevőjében, és figyelembe venni az éppen most folyó Szent Pál-év bizonyos sajátosságait is.

1. A latin egyház által tisztelt páli vonatkozású szent helyek

Kelet világából kilépve igazán Pál „negyedik missziós útja” során, fogságában, hajóúton ér a nyugati tájakra, ahol az Apostolok Cselekedetei által említett állomáshelyei később mind zarándokhelyekké váltak. Málta, ahol még ma is nagy lelkesedéssel ünneplik a „hajótörés ünnepét” (naufragio) február 10-én,¹ Szirakúza, ahol szintén ma is őrzik annak emlékét, hogy az apostol három napig tartózkodott ott és prédikált az ottani katakombákban.² Ő is láthatta az Etna hófödte csúcsát. Puteoli (Pozzuoli, ahol kirakták az egyiptomi gabonaszállító hajók rakományát, amely Rómától már csak 6-7 napos gyalogútra fekszik, 208 km-re)³ és a Via Appia, az utak királynője, azon is a Rómától a 43. mérföldkö, kb. 60 km-re, amely Pál és a római keresztények első követségének találkozási pontja. Hogy megörülhetett az apostol ennek a váratlan meglepetésnek, hogy keresztények várják őt! Azután Tres Tabernae (Háromszállás), ahol a második, üdvözlésére küldött egyházközségi

¹ Vö. HOLZNER, J., *Szent Pál*, Budapest 1982, 407.

² Vö. HOLZNER, *op. cit.*, 408.

³ Vö. HOLZNER, *op. cit.*, 411.

csoporttal találkozott.⁴ Azután itt tárult eléje a császári Róma látványa: a szabin hegyek vonulatai után a régi vízvezeték hídjai, a völgyhajlatok mentén „ad Catacumbas”, a zsidók temetkezési helye, még „a falakon kívül”. Bérelt lakásának helye ismeretlen, ám a Mamertinusi börtön igen. A Forumon, a Capitolium oldalán, ma a föld szintje alatt található, ahol a hagyomány szerint kivégzésük előtt Péter és Pál nyolc napon át, falhoz láncolva együtt várták az órát, amikor a vesztőhelyre viszik őket. A nem szentírási hagyomány szerint még itt is, kínjaikban is 47 fogolytársukat térítették meg, köztük Processust és Martinianust is, az őrség parancsnokait. A börtön falából csörgedező forrást Szent Péter fakasztotta, hogy vizével megkeresztelje a megtérőket. E börtönben folytatták a főapostolok sorsát Hippolytus, Paulina, Eusebius, Marcellus és még sokan mások.⁵ Ezeken a helyeken máig a Nemzetek Apostolát keresi és tiszteli a keresztény ember. E helyek bizonyítják Pál kultikus tiszteletét az ősegyház életétől napjainkig. A vatikáni grottákban lévő IV. századi ábrázolása (Junius Bassus szarkofágja, 359 körül) kopasz homlokkal, rövid, göndör szakállal jeleníti meg. Életének egyes jeleneit az őkeresztény szarkofág-ábrázolások és mozaikok örökítették meg, sajnos az ősi Szent Péter és Szent Pál bazilikák külső díszítései elvesztek, hosszabb képsorok először a karoling bibliák lapjain láthatók (IX. század). Megtérésének legismertebb ábrázolásai is a nyugati festészet csodái: Fra Angelico (1430), Michelangelo (XIV. század) és Caravaggio (XVI. század) képei, de ismertek Dürer és Rembrandt képei is. Attribútumai, a kard és az irattekercs a XIII-XIV. századtól a nyugati ikonográfia alkotásai.⁶

A *Falakon kívüli Szent Pál bazilika* az apostol sírja fölé emelt római főtemplom. Sírját már a II. századtól kezdve az Ostiába vezető út mellett tisztelték a keresztények. Ezt a nagy bazilikát Nagy Konstantin császár kisebb temploma előzte meg a IV. században, amelyet a zárandokok tömege miatt ki kellett szélesíteni. Az 1823-as tűzvészben elpusztult és újjáépített székesegyház IX. Pius pápa 1854-ben szentelte fel.⁷ A pápai bazilika jelenlegi főpapja, Andrea Cordero Lanza di Montezemolo bíboros – korábbi képzettsége szerint archeológus – kibontatta és látogathatóvá tette a konfesszió oltár alatt található Szent Pál-sírt.

A városközponttól dél felé, festői völgyben fekvő *Tre Fontane* az apostol lefejezésének a hagyomány által megjelölt helye. Az eukalip-

⁴ Vö. HOLZNER, *op. cit.*, 413.

⁵ Vö. BANGHA, B., – ARTNER, E., *Római utikalauz*, Budapest 1934, 116.

⁶ Vö. Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2005, X. köt., 438.

⁷ Vö. Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2007, XII. köt., 903.

tusz ültetvények között álló három templom közül a középső Szent Pál temploma, ahol a legenda szerint Pál levágott feje hármat koppant és mind a három helyen forrás fakadt.⁸ Emellett egyéb helyek is bizonyítják, hogy kultusza visszanyúlik az őskeresztények korába. A Szent Sebestyén-katakomba falán ma is látható a felirat: „Petre et Paule petite pro victore!” (Péter és Pál, imádkozzatok a győzőért!) Vagyis már az első századok keresztényei így fohászokdtak a vértanúságba indulókért, akik Krisztus iránti szeretetből odaadták az életüket, és győzelmet arattak a halálon.⁹

Mindennek ellenére Rómában aránylag kevés Szent Pálnak szentelt templom van. Összesen négy: a Falakon kívüli Szent Pál bazilika, a San Paolo alla Regola, a San Paolo alle Tre Fontane és az EUR-ban lévő Szent Péterről és Szent Pálról elnevezett modern templom.¹⁰ De meg kell említenünk a Santa Maria del popolo templomot, ahol Caravaggio képe látható az apostol megtéréséről.¹¹ Sőt a Piazza Esedra közelében található a protestánsok Szent Pál-temploma, amelyet az amerikai kolónia építtetett.¹²

Szinte felmérhetetlen a világszerte neki szentelt templomok, kápolnák száma. Bálint Sándor néprajzkutató adatai szerint magyar földön is sok patrocínium hirdeti tiszteletét (pl. az egykori Bácsi püspökség, prépostság, Dunaszentpál, Vitnyédszentpál), a lőcsei szárnyasoltár képei és oltárszobrai, számos gótikus és barokk ábrázolás. Még a magyar nevekben is fellelhető páli hatás (Palkó, Palló, Pallos, Pálos, Póka, Pócs, Pósa stb). A közelmúltban az újságírók védőszentévé is választották.¹³ Szerzetes közösségek is az ő tekintélyére alapozták elkötelezettségüket, pl. a paulinusok, a paulisták¹⁴ és a paulánusok (barnabiták, minimiták).¹⁵ A lexikon 12 olyan szerzetesközösséget sorol fel, amelyek Pállal kapcsolatosak.¹⁶

⁸ Vö. PÁZMÁNY PÉTER IRODALMI TÁRSASÁG, *Római utikalauz*, Budapest 1934, 202.

⁹ Vö. Vö. Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2001, VI. köt., 292.

¹⁰ Lásd www.vicariatusurbi.org

¹¹ Vö. TÓTH, K. J., *Római virágszedés*, Bécs 1988, 311.

¹² Vö. *Római utikalauz*, 226.

¹³ Vö. Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2005, X. köt., 439.

¹⁴ *Ibid.*, 693. Illetve: Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2007, XII. köt., 903.

¹⁵ Vö. Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2005, X. köt., 688.

¹⁶ Vö. *LThK* 8 (Sonderausgabe), Herder Freiburg im Breisgau 1986, 229.

2. Ünnepek a latin egyház naptárában

Kétségtelenül a legfontosabb *Péter és Pál apostol főünnep* (június 29.). „Emlékezetüket a III. század közepétől június 29-én együtt ünnepelték. Eredetileg ezen a napon három liturgikus ünnep volt különböző helyeken: Péteré a Szent Péter templomban, Pálé az Ostiába vezető úton, a falakon kívüli Szent Pál templomban, és egy közös megemlékezés a »katakombáknál« a Via Appián, ahol a III. században a Valeriánus-féle üldözés idején átmenetileg a testük (vagy a fejük) volt. Az egy napon való hármass ünnep nehézsége miatt a VIII. század elején Szent Pálnak a falakon kívüli ünnepét a következő napra tették, de továbbra is megemlékeztek róla június 29-én a Szent Péter templomban. A római naptár újrendezésekor Pál apostol emlékűnnepét június 30-án kizárólag a falakon kívüli Szent Pál bazilika számára tartották meg, ezért az ő személye a június 29-i liturgiában nagyobb figyelmet kapott.”¹⁷ A II. Vatikáni Zsinat utáni miseszöveg megkülönböztet előesti, Vigília misét és Ünnepi misét, mindkettőt három olvasmánnyal látta el.¹⁸ Igen szép egyensúlyt talált az ünnep prefációja: „Bár különböző utakon jártak, mégis egységbe gyűjtötték a krisztusi család népét, s a két apostolt együtt tiszteljük itt a földön, mert közös mennyei koszorú várta őket”.¹⁹ Az ünnep zsolozsmája kiegyensúlyozottan idéz mindkettőjüktől, utal mindkettőjük érdemeire, és magasztalja mindkettőjüket. Az Olvasmányos imaóra első olvasmánya Pál és Péter találkozását állítja elénk a Galatákhoz írt levélből (1,15-2,10), a második pedig

¹⁷ BERGER, R., *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Budapest 2008, 35. Szent Pál június 30-i ünnepe megtalálható a Trentói Missaléban (In commemoratione S. Pauli apostoli) duplex majus ranggal. Ebből a miseszövegből lett a „Szent Pál apostolról” szóló votív mise (lásd IV. Pál: *Missale Romanum*, 874), míg június 30-án a római egyház első szent vértanúira emlékezünk.

¹⁸ A miseolvasmányok tartalmi újításai: a trienti misekönyvben csupán két szentírási szakasz szerepelt: a vigília misében ApCsel 3,1-10 (a béna koldus meggyógyítása), Jn 21,15-19 (Péter háromszoros szeretetvallomása); az ünnepi misében: ApCsel 12,1-11 (Péter szabadulása Heródes börtönéből), Mt 16,13-19 (a főhatalom átadása Péternek). A megújított rend gazdagodott. A vigília olvasmánya mellé került egy szentlecke: Gal 1,11-20 (Pál vallomása megtéréséről), az evangélium maradt: Jn 21,15-19. Az ünnepi misében az eddigi olvasmány mellé került szentlecke: 2Tim 4,6-8.17-19 (a jó harcot megharcoltam), az evangélium maradt.

¹⁹ *Misekönyv*, Budapest 1991, 602. XVI. Benedek pápa kimutatja, hogy Szent Ágoston egyik beszédéből való (*Disc.* 295, 7-8) in XVI. BENEDEK, *Pál, a népek apostola*, Budapest 2008, 10.

Szent Ágoston egyik beszédéből való, és a két apostol korai tiszteletéről tanúskodik.²⁰

„Szent Pál apostol megtérése” (Pálforduló) ünnepe január 25-én. „Bár a *Martyrologium Hieronymianum* január 25-én említ egy római emlékűnnepet („translatio sancti Pauli”), a IV-IX. századi római források erről semmit sem tudnak. Mivel a translatio (áthelyezés) szó alkalomadtán a *conversio* (megtérés) értelmében is használatos volt, ebben Pál megtérésének ünnepét sejtették, ami először a frank-gall liturgiában tűnt föl. Az időpont valószínűleg azzal függ össze, hogy az a január 18-i gall Péter emlékűnnep nyolcada.”²¹ A római kalendáriumba csak a X. században került be. A néphagyomány úgy tudja, „hogya szeles pálfordulás, akkor leszen hadakozás”, január 25-e *dies criticus*, olyan nap, amelyből jövendölnek.²² Miseszövevényei az apostol megtérésének két, az Apostolok Cselekedeteiben ránk maradt formája közül az egyik, és a Márk evangélium zárószavai, a missziós parancs. Zsolozsmája egészen sajátos, szinte minden un. „sajátként” vehető részben valamilyen szentírási utalás található az apostolra, mintha főünnep lenne. Az olvasmányos imaóra szentírási része a Galatákhoz írt levélben olvasható vallomása (1,11-24), a második, patrisztikus olvasmány pedig Aranyszájú Szent János püspök beszédeiből való.²³

A „Szent Pál apostolról” szóló votív mise tulajdonképpen mindig végezhető, amikor nincs más ünnep, évközi hétköznapiakon, vagy éppen most a Szent Pál-évben gyakrabban. A miseszövegben három szentírási olvasmány közül választhatunk.²⁴

3. Egyéb kultikus megemlékezések, ájtatosságok

A nyugati, latin rítus gyakorlatában majdnem 1500 éven át használt egyetlen eucharisztikus ima, az *I. (római) kánon* is megemlékezik Pál apostolról minden szentmisében: Szűz Mária, Szent József és Szent Péter nevei után harmadikként.²⁵ Köztudott, hogy az eucharishti-

²⁰ *Az imaórák liturgiája (LH)* III, Budapest 1992, 1372-1384.

²¹ BERGER, *op. cit.*, 35.

²² BÁLINT, S., *Ünnepi kalendárium*, 1977, I. köt., 179-180; 511-512.

²³ *LH* III, 1156-1166.

²⁴ A trentói forma szerint június 30-án, Szent Pál apostol emlékezete: Gal 1,11-20 (Pál meghívása), Mt 10,16-22 (juhok a farkasok között). Az új ordo a votív miséhez gyakorlatilag a jan. 25-i mise olvasmányait ajánlja.

²⁵ Lásd: *Communicantes...* (A szentek közösségében) részben.

kus ünneplés és szentségkiszolgáltatások alkalmával használt kezdeti trinitárius liturgikus köszöntések Szent Páltól valók. Ugyanő a szerzője azoknak a leveleknek, amelyekből a szentmisék és egyéb igeliturgiák a szentleckék többségét veszik.

A latin egyház liturgiája állandó haladásban, fejlődésben van. Ezt nem csak a II. Vatikáni Zsinat liturgikus változásai jelzik, hanem napjainkban is keletkeznek újabb imádságok, liturgikus formák, amelyek beépülnek, olykor idővel hivatalos formáivá lesznek a liturgiának. Amikor XVI. Benedek pápa 2008-2009-re meghirdette a Szent Pál-évet, az apostolfejedelem születésének 2000. jubileumi évére, napvilágot látott egy új imádság: *Litánia Szent Pál apostol tiszteletére*, amelyet már Magyarországon is végeznek.²⁶ A szövegében érdekes, találó, olykor túlzó megfogalmazások is vannak. A 129 invokációból – a Lorettói Mária litániában mindössze 53 invokáció szerepel, a Szentlélekről szóló, szintén újkeletű litániában pedig pusztán 38 kérés²⁷ – csak a legérdekesebbeket idézzük:

„Szent Pál, akit az Atya anyai öléből meghívott, könyörögi éretünk! (?)

Szent Pál, a Fiú által választott apostol...

Szent Pál, akit a Szentlélek Izrael határain túlra is elküldött...

Szent Pál, Ábrahámban megáldott Izrael gyermeke... (?)

Szent Pál, Benjámin dicsősége és dísze...

Szent Pál, akinek Szent István, az első vértanú megbocsátott...

(!)

Szent Pál, akit a Názareti hangja a földre kényszerített...

Szent Pál, akit a kegyelem fénybe öltöztetett...

Szent Pál, aki a régi emberben megvakult megtérők példája...

Szent Pál, a gőg legyőzője... (!)

Szent Pál, aki a keresztség vizében elmerült...

Szent Pál, a tevékeny aszkéta...

Szent Pál, Kis-Ázsia megtérítője...

Szent Pál, Európa hithirdetője...

Szent Pál, akit a Sátán arcul ütött...

²⁶ *Preghiamo con le Litanie, Raccolta completa ed aggiornata.* (Szerzője névtelen római katolikus pap, fordította Kránitz Mihály.) Editrice Shalom Via San Giuseppe, 57. I-60020 Camerata Picena (An), 1999, 249. Vö. www.editriceshalom.it. Vö. *Adoremus*, 2009. január, Budapest 145-149.

²⁷ Lásd *Praeoperator* (Váci egyházmegyei), I. kötet 1998, 39-40, ill. 36-37.

Szent Pál, a keresztény élet mestere... (!)
Szent Pál, a kegyelmek kiosztója... (?)
Szent Pál, a hit fegyverzetébe öltözött szeretet dalnoka...
Szent Pál, aki a testvéri szeretetben felülmúlhatatlan... (?)
Szent Pál, a kegyelem hittudósa... (!)
Szent Pál, a keresztre feszített szónoka...
Szent Pál, anyai szívvel érző nevelő...
Szent Pál, a születő Egyház napsugara...
Szent Pál, Málta apostola...
Szent Pál, Szicília hitének magvetője...
Szent Pál, a keresztény egység példaképe...
Szent Pál, római polgár...
Szent Pál, aki az üldözésekben derűs maradt... (!)
Szent Pál, aki gyöngeségeiben is erős...
Szent Pál, a keresztény Róma pártfogója... (!)
Szent Pál, az ortodoxia pecsétje... (?)
Szent Pál, az egyházak kibékítője... (!)
Szent Pál, kelet és nyugat egyesítő köteléke...” (!)²⁸

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a keleti hagyományok mellett a nyugati tiszteletadás, emlékezet és liturgikus élet is központi hellyel tüntette ki azt a Főapostolt, aki valóban társult Péterhez, és ketten lettek – akár kelet és nyugat – az Anyaszentegyház fő oszlopai. „Mindazoknak az egysége ez, akik Jézus Krisztus által testvérei lettek egymásnak” – ahogy XVI. Benedek pápa mondta a Szent Pál-év ünnepélyes megnyitásán.²⁹ Így kelet és nyugat, a teljes világegyház tanúskodik arról, hogy Krisztus evangéliuma már az apostolok korában terjed a föld végső határáig...

²⁸ A felkiáltójelek a sikeres megfogalmazásokat minősítik, a kérdőjelekkel ellátottak teológiai vitákra adhatnak alkalmat... (P. I.)

²⁹ Vö. XVI. BENEDEK PÁPA, *Pál, a népek apostola*, Budapest 2008, 110.

GÁNICZ ENDRE

**„...AZ ÚRTÓL KAPTAM, AMIT ÁTADTAM NEKTEK...”
(1Kor 11,23)**

TATALOM: 1. Bevezetés; 2. Pál és Korintus; 3. A korintusi szeretetvacsora (1Kor 11,17-22); 4. A páli érvelés (1Kor 11,23-26); 5. Következtetés és tennivalók (1Kor 11,27-34); 6. Összegzés.

1. Bevezetés

A Szent Pál születésének kétezredik évfordulóján rendezett liturgikus szimpozionon a nemzetek apostola legproblémásabb közösségéhez írt levelének egy fontos részletét vizsgáljuk. A címben szereplő idézet első látásra a damaszkuszi úton meghívott apostol önigazolásának tekinthető, a teljes szövegkörnyezet vizsgálata azonban nem ezt vagy nem feltétlenül csak ezt támasztja alá.

A különböző nyelvű és kiadású szentírások szövegei és a kommentárok¹ egyöntetűen az 1Kor 11,17-34 szakaszt jelzik a címbeli idézethez tartozó szövegkörnyezatként. A Nestle-Aland által kiadott legújabb, 27. szövegkritikai kiadást² és egyes kommentárokat figyelembe véve ez a szövegkörnyezet 3 részre oszlik: az első (1Kor 11,17-22), amelyből megismerjük a korintusi közösség magatartását az Úr vacsorájának megünnepléskor; a második (1Kor 11,23-26), ami az utolsó vacsora alapítási szavait idézi a Korintusban kialakult rendellenesség miatt; míg a harmadik rész (1Kor 11,27-34) az előzőekből származó következtetést és tennivalókat tartalmazza.

2. Pál és Korintus

Szent Pálnak a levél megírásához kötődő lelkiállapota megértéséhez szükséges röviden összefoglalni mindazt, ami az apostolt ehhez a város-

¹ Vö. THORDAY, A. (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár II. Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Budapest 2003, 355-356. Továbbá vö. GÁL, F., *Pál apostol levelei*, Budapest 2006, 123-125.

² Vö. Nestle-Aland (szerk.), *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart ²⁷2006, 459-460.

hoz kötötte. Korintus 27-ben Akhája tartomány központjává és a pro-konzul székhelyévé vált. Kikötőváros volt, s ennek következtében a kultúra, a vallásosság keveredésének kitűnő színtere. Erkölcsileg züllött városnak tekinthető, ami korábban a Korintus névhez fűződő negatív elnevezésekből egyértelmű. Pál apostol 2. missziós útján alapította ezt az egyházközséget és másfél évig fáradt annak megerősítésében 51-52-ben, miután Athénban hirdette a feltámadt Krisztust. Hosszú ott tartózkodása és apostoli működése is mutatja, hogy Pál már korán meglátta azt, hogy a környezet erősen befolyásolja a közösség életét. Az 1Kor levél Pál harmadik missziós útja során készült 55-57 között, Efezusban. A levél megírására azért volt szükség, mert a nemzetek apostola Klóé háza népétől információt kapott a távollétében élő korintusi egyházközségről, illetve írásban kérdéseket is intéztek hozzá. A válaszból ismerjük azt, hogy a közösségben a legnagyobb problémát a pártoskodás jelentette (Apolló, Kéfás, Krisztus és Pál pártja), amire adott válaszként tekinthetünk a szeretethimnuszra (1Kor 13).³ A kérdésekre adott válaszok azt mutatják, hogy a hellenizizmushoz kötődően négy csoportra lehet osztani a korintusi problémákat: a gnoszticizmusra, a dualizmusra, a misztérium-vallásra és a partikularizmusra. Gál Ferenc felosztását követve az 1Kor levél a címzés és köszöntés után három fő részre osztható: A pártoskodás és visszaélés, valamint a kérdésekre adott válasz, s végül a feltámadás kérdésére. Az eukarisztia ünneplésével kapcsolatos páli válasz a második fő részben található, az asszonyok istentiszteleten való helyes viselkedéséről szóló rész (11,2-16) és a Lélek adományairól szóló rész között (1Kor 12,1-11) között.

3. A korintusi szeretetvacsora (1Kor 11,17-22)

A 17. vers bevezetése (Τοῦτο δὲ παραγγέλλων) két dologra is vonatkozhat: lezárhatja az ezt megelőző, istentiszteleten való helyes viselkedés témáját, ugyanakkor be is vezetheti a következő témát. Mind a praesens participium, mind a mutató névmás hordozza ezt a kétértelműséget, amit a 11,2-ben is fellelhető dicsérlek ige tagadása, mint szembeállítás old fel. Ezért egyértelműnek tűnik a visszamutató jelleg a bevezető fél mondatban. Az ἐπαινῶ ige Pál korintusiak iránt érzett apostoli

³ Vö. FARKASFALVY, D., *Bevezetés az Újszövetségi Szentírás könyveihez*, Budapest 1994, 223-226. Továbbá vö. WIKENHAUSER, A. – SCHMID, J., *Introduzione al Nuovo Testamento*, Brescia 1981, 468-469.

elkötelezettségét fejezi ki, amely nem mentes a kritikától, a helyes úton tartani akarástól sem. A negatívumok mellett meg kell említeni azt is, hogy Korintusban a közösség tagjai rendszeresen összegyűltek, erre belső igényük volt. Ez a közösség, mint Krisztus teste, a legalkalmasabb hely volt arra, hogy az egyes tagokat is formálja, alakítsa. Sok mindenben követték a korintusi keresztények Pál útmutatását, ám itt már olyan súlyos problémáról van szó, hogy ezért egyáltalán nem dicsérhette őket!

A következő versből (18. v.) egyértelmű, hogy az apostol távollétében segítségére van az, hogy hírt kapott – nagy valószínűséggel nemcsak Klóé háza népétől, hanem másoktól is, akik felelősséget éreztek, hogy közöljék ezt az apostollal, így pl. Sztefánasztól – amelyet megszűrve az esetleges elfogultságoktól és túlzásoktól is, tényszerűen – bár nem érzéketlenül – veszi tudomásul, hogy a közösségben szakadások támadtak. A σχίσματα szó 11. fejezetbeli értelme azonban nem egyezik meg a levél elején található pártoskodás tartalmával, itt inkább társadalmi ellentétéről van szó, hiszen az asztalközösség fizikailag még fennáll.

A 19. versben Pál kimondatlanul egyetért azzal a mondással, hogy az Isten minden rosszból tud jót előhúzni, amikor megmagyarázza a keresztény közösségen belüli szakadás igazi értelmét: kiderül az, hogy kik azok, akik egy kiélezett helyzetben kiállják a próbát. A teljes keresztény közösség egy helyre gyülekezik, de már nem alkotnak igazi szeretetközösséget, nincs igaz, őszinte kommunikáció közöttük. A megosztottság szükségességét kifejező δεῖ ige a mindenképpen bekövetkezőt fejezi ki, az Újszövetségi Szentírás lapjain sokszor az Isten tervére utal. Az ἐν ὑμῖν „közöttetek” kifejezés egyértelművé teszi, hogy az apostol a jelen visszasságára utal és nem egy végidőbeli eseményre, aminek megfelel a 28. vers felszólítása is: „Vizsgálja meg tehát az ember önmagát, és úgy egyék e kenyérből és igyék a kehelyből”.⁴

A következő vers (20. v.) tartalmazza az Úr vacsorájának bibliai kifejezését (κυριακὸν δεῖπνον), amelyben a δεῖπνον szó a zsidók napi kétszeri étkezése közül a másodikat jelölte. Ez hétköznap délutánra esett, szombaton pedig az istentisztelet utáni időre. A napnyugta utáni ünnepi étkezést is így hívták, így nyugodtan lehet vacsorának nevezni. Pál ezzel a mondatával azonban pont azt tagadja, amire a korintusiak igényt tartanak, azaz, hogy az Úr vacsoráján vegyenek részt.

A 21. vers tartalmazza az indokot, aminek a megértésében sokat segít Gerd Theißen és Peter Lampe kutatása. Nyilvánvalónak tűnik, hogy

⁴ 1Kor 11,28

a korintusi közösség az Úr vacsoráját összekötötte egy közös étkezéssel (agapéval), amelyet a 2. század közepe óta külön ültek meg. Lampe szerint az *eranosz* intézményéről van szó, amely már a kereszténység előtti időben is szokásban volt: egy-egy összejövetelre minden meghívott kosárban magával hozta az ételt és az italt. Nem zárható ki az sem, hogy az ünnepélyesebb pogány vendégség menete is hatással volt erre a közösségre. A tehetős és ráérős gazdagok már sokkal korábban megérkeztek a vendéglátó házába, mint a szegényebbek, akik sokáig dolgoztak és így csak a második étkezésre érkeztek, ami az étel maradékát jelentette számukra. Ezt támasztja alá a 33-34 vers is: „Ezért, testvéreim, amikor egybegyűltök az étkezésre, várjátok meg egymást. Ha valaki éhes, egyen odahaza, hogy ne ítéletre gyűljetek össze.”⁵ Az Úr vacsorájának és az agapének a sorrendjével kapcsolatosan is megoszlik a kutatók véleménye: Lampe például lehetségesnek tart egy első étkezés – kenyér megáldása – második étkezés – kehely megáldása sorrendet, míg Theißen szorosabban követve az 1Kor levél leírását kenyéráldás – étkezés – kehelyáldás sorrendet tart elfogadhatónak. Az 1Kor levél elején említett pártoskodás csak a jéghegy csúcsa, amelynek alapja az Úr vacsorájának helytelen megélése. Az a tény, hogy mindenki a saját vacsoráját veszi elő, azaz a saját maga által odavitt élelmet, ahhoz vezet, hogy egyesek éheznek, mások pedig dőzsölnek. A meg hasonlítás éppen a vagyoni és társadalmi helyzet alapján jött létre Korintusban – ahogyan a személyválogatás Jak 2,1-5-ben. Ezek egyike sem felel meg Krisztus akaratának. Arról nem szerzünk tudomást, hogy ezt a helyzetet valaki sérelmezte volna, de az apostol enélkül is felemeli szavát ezen szeretetlenség ellen, aminek gyökere lehet, hogy a levél más részeiből is kiolvasható elbizakodottság.⁶

Az első rész utolsó versében (23. v.) Pál rosszallását fejezi ki a dőzsölőkkel szemben, akik így az egész egyházat vetik meg; ezért nem érdemelnek dicséretet, mint ahogyan azt már az első versben is kifejtette az apostol. Itt a *μὴ ἔχοντες* nem csak azokra vonatkozik, akik éppen akkor nem tudtak magukkal élelmet vinni, hanem a mindig szegényeket, a társadalom alsó rétegét is magába foglalja.⁷

⁵ 1Kor 11,33-34

⁶ Vö. 1Kor 4,8; 8,1; 10,12

⁷ Vö. CSERHÁTI, S., *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*, Budapest 2008, 496-506.

4. A páli érvelés (1Kor 11,23-26)

Pál metódusa a helyzet orvoslására nem az agapé és az eukarisztia szétválasztása, hanem azokat egységben látva az alapokra épít, bemutatja, ami Jézussal történt, az eukarisztia alapítását. A 23. vers az áthagyományozás másutt is előforduló szakkifejezéseit tartalmazza,⁸ vagyis a παραλαμβάνω és a παραδίδωμι, az átvenni és az átadni igéket, amelyeket a zsidó rabbik is használtak.⁹ „Az Úrtól” kifejezésben az ἄπο prepozíció jelöli a hagyomány kiindulópontját, Jézus Krisztust. Az egzegéták túlnyomó többsége azonban kizárja, hogy Pál akár Jézus földi élete során, akár a feltámadása után közvetlenül elmondta volna az alapítás szavait a nemzetek apostolának. Túl azon, hogy a hagyományból átvett kifejezésmódnak megfelelően Jézusról harmadik személyben beszél, a nyelvtani érvek is amellet szólnak, hogy a παρά előljárószó helyett álló ἄπο a hagyomány létrehozóját jelöli, ahogy azt többek között Joachim Jeremias állítja. Amit a hagyományból kapott Pál, azt már át is adta, de úgy tűnik, hogy az még nem hatotta át megfelelő módon az életüket. Ezért az apostol a hagyományt a korintusi helyzetre alkalmazta. A vers másik παραδίδωμι igéjének találóbb fordítása lenne, ha figyelembe véve az imperfectum igealakot, ami folyamatosságot jelöl, illetve a szinoptikus evangéliumok Jézus sorsának megjövendölésére vonatkozó azonos szóhasználatát és a passivum divinum lehetőségét, ezt az igét az „átadatott, kiszolgáltatott” szóval fordítanánk, amely magába sűríti Jézus egész szenvedését. A passivum divinum lehetőségét erősíti Deuterolizás negyedik Ebed Jahve dala LXX szerinti szövegének hasonlósága (Iz 53,6). Az időpont megjelölése „azon az éjszakán”, Jézus kiszolgáltatásával együtt a pászkavacsora kifejezett említése nélkül, de egyértelműen arra utal, hogy akkor történt. A sok hellenista misztériumvallásra utaló magyarázat elutasításával állítjuk, hogy éppen Pál közvetíti kb. két évtizeddel az utolsó vacsora után a legrégebbi hagyományanyagot, amikor a szemtanúk közül is még valószínűleg sokan éltek. Az alapítás szavainak szemitizmusai is palesztinai eredetre utalnak.¹⁰ Mindennél fonto-

⁸ Vö. 1Kor 15,1.3; 2Tessz 3,6; Gal 1,9.12; Fil 4,9

⁹ Vö. STRACK, H. L. – BILLERBECK, P., *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch Dritter Band Die Briefe des Neuen Testaments und die Offenbarung Johannis*, München 1994, 444.

¹⁰ Vö. Friedrich, G. (szerk.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament Fünfter Band*, Stuttgart 1954, 707-708.

sabb, hogy az utolsó vacsora eseményeinek csak akkor van értelme, ha azokat Jézus kereszthalálával együtt vizsgáljuk. Krisztus tudatos áldozatvállalása kizárja az utólagos belemagyarázás lehetőségét. A zsidóknál az étkezés kezdetét a kenyér megtörése jelezte, amikor a házigazda felállva áldást mondott a kezébe vett kenyér felett. Az áldásra a többiek amennyel feleltek, aztán a házigazda mindenkinek tört egy darabot, majd – miután eljuttatta hozzájuk – magának is tört és evett a kenyérből. Így a kenyér megtörése is a palesztinai eredet mellett szól.

A 24. vers idézetet tartalmaz: „Ez az én testem, amely értetek van. Ezt tegyétek az én emlékezetemre!” Ezeknek a szavaknak a magyarázata az évszázadok során óriási viták kiváltója volt és az egyes felekezetek az alapítás szavait előítéletekkel társítva magyarázták meg illetve félre. Az *ἐστιν* létige itt és a következő versben egyértelműen két dolog azonosságát jelzi, a kenyér valóban Jézus Krisztus teste, a kehelyben lévő bor pedig az ő vére. A „az én testem, mely értetek” mondatrész állítmány nélkül áll, ezért próbálták meg többféle igével is kiegészíteni. A Nestle-Aland legújabb kiadása azonban – többek között – a Sínai, a Vatikáni és az Alexandriai kódex szövegét részesíti előnyben, ami a hiányzó létige olvasatának elfogadását jelenti. Az „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre” rendelkezés Pálnál mindkét esetben, Lukácsnál viszont csak a kenyérnél fordul elő. A *ποιεῖτε* praesens imperativus, ami folyamatosságot, ismétlést fejez ki, tehát Jézus szerint az eukarisztiára az embernek állandóan szüksége van. Az *εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν* elsődleges jelentése visszaható: „az én emlékezetemre”, de nem lehet kizárni a *-σις* végű főnevek azon sajátosságát sem, hogy nem csak vissza, hanem másra is hathatnak „az én emlékeztetésemre” jelentéssel. Ezen másodlagos jelentés szerint a közösség emlékeztetné Istent, ahogyan a Didakhé liturgikus imádságából is látszik: „Emlékezzél meg, Uram, egyházadról, hogy szabadítsd meg őt minden gonoszságtól és tedd tökéletessé szeretetben, és gyűjtsd össze a négy szél irányából (vö. Mt 24,31) a megszenteltet, országodba, amit neki készítettél!”¹¹ Aranyszájú Szent János liturgiájában az áldozás előtti imádságban található jobb lator szavai is emlékeztető jelleggel bírnak. A kehely bor nélkül történő említése Pál leveleiben annak „mibenléte helyett a hangsúly annak jelentőségére, azaz Jézus erőszakos halálával új szövetséget létesítő szerepére kerül”.¹²

¹¹ Didakhé 10,5, in Vanyó, L. (szerk.), *Apostoli atyák*, (Ókeresztény Írók 3), Budapest 1980, 98.

¹² CSERHÁTI, *op. cit.*, 514.

A szakasz második részének utolsó versében (26. v.) a ὁσάκις szó egyeseket arra a gondolatra vezette, hogy amikor nem volt boruk, csak kenyeret használtak az Úr vacsoráján. A következő mondat azonban megcáfolja ezt az értelmezést. A καταγγέλλετε ige alakilag lehet indicativus és imperativus is, ezért van, aki „hirdessétek”-kel fordítja ezt az igét, arra utalva, hogy a korintusiak már elfeledkeztek a keresztre feszített Krisztusról és csak a megdicsőült Krisztust tartják a szemük előtt. Az indicativus mellett szól azonban a „mert” kötőszó, amivel Pál vagy az eddigi helyi eukarisztikus gyakorlatra hivatkozik vagy emlékeztetni akarja őket Krisztus valódi áldozatára.¹³

5. Következtetés és tennivalók (1Kor 11,27-34)

Pál apostol az előző részben a hagyományt azért elevenítette fel, hogy rádöbbsen a korintusiakat magatartásuk helytelen voltára. Felelőtlenségük és szeretetlenségük volt az, ami kihatott az eukarisztiára és nem az Úr vacsorája volt hatással rájuk. Jézus kereszthalálához méltóan, az önfeláldozó szeretethez mérve magukat kellett volna részesülniük az eukarisztiában. Ezért írja itt, a 27. versben következtetésképpen a nemzetek apostola, hogy „Aki tehát méltatlanul eszi a kenyeret, vagy issza az Úr kelyhét, vétkezik az Úr teste és vére ellen.” A méltatlan részesedés tehát – mint minden más bűnünk – Krisztus kereszthalálában való vétékké válik.

A következő versben (28. v.) Pál azonban nem elriasztani akar, hanem arra figyelmeztetni, hogy az eukarisztiában való részesedésnek önvizsgálattal kell társulnia. Ez a tudatos keresztény élet elengedhetetlen része.

A 29. vers két értelmezési lehetőséggel bír: „mert aki úgy eszik és iszik, hogy nem különbözteti meg a testet, saját ítéletét eszi és issza”. Egyrészt jelenti azt a hitet, hogy a kenyér Jézus kereszten feláldozott testének ajándéka a bűnök bocsánatára, másrészt pedig annak a krisztusi testnek, a keresztény közösségnek a meglátását, amely kizárja a bármilyen alapon történő hátrányos megkülönböztetést, a szeretet hiányát.

A 30 versben Pál ezt írja: „Ezért van köztetek sok beteg és gyengélkedő, és sokan meghaltak”. Az eukarisztiával kapcsolatos helytelen gyakorlat és nézet miatti ítélet nem csak a távoli jövőben várható, hanem már most is következményei vannak a közösségben. A bűn ma-

¹³ Vö. *Ibid.*, 506-526. Továbbá vö. HAAG, H., *Bibliai lexikon*, Budapest 1989, 399.

gában hordja a büntetést. Itt Pál nem arra gondol, hogy azok, akik méltatlanul járultak az eukarisztiához nyilvánvaló módon hordozzák testükön ennek bizonyítékát, hanem arra, hogy az egész közösség megsínyli a nem megfelelő módon megélt eukarisztiát. Krisztus testében a szeretet miatt egy mindenkiért és mindenki egyért van. Α κοινῶνται itt eufemizmus, amelyet másutt is megtalálunk az Újszövetségi Szentírásban.¹⁴

A 31-32. vers az apostol álláspontját mutatja be, ami szerint a helyzet nem menthetetlen, abban az esetben, ha a korintusiak önmagukat ítélik meg, van reményük és lehetőségük az isteni ítélet elkerülésére. A 19. versben említett szakadások is ezt a célt szolgálják: a keresztyének lehetőséget kapnak a probléma meglátására és a helyes útra való visszatérésre.

Az utolsó két vers (33-34. v.) gyakorlati útmutatást tartalmaz, az eddig megszokott magatartásmóddal fel kell hagyni. Az agapéval egybekötött eukarisztián a tehetősebbeknek meg kell várniuk a nincsteleneket, nehogy éhen maradjanak, és akadály gördüljön a testvéri közösség megnyilvánulása elé. Aki pedig éhes, az egyen otthon, ahol nem sérti meg a szeretet-közösséget, „hogy ne ítéletre gyűjletek össze”. „A többit pedig majd akkor rendezem el, ha odamegyek” (1Kor 11,34). Pál valószínűleg nem akarta az agapét elválasztani az eukarisztiától, mert akkor már azt eddig megtette volna. Amit sürgősen, „tűzoltás gyanánt” el akart érni, azt már közölte. A következő ránk maradt levelében szabadkozik, hogy nem jutott el még Korintusba, ami arról tesz tanúságot, hogy – bár fontosnak tartotta leveleit – személyes jelenlétét sokkal hatásosabbnak tartotta, ezért igyekezett minden általa alapított közösséget ismételten felkeresni.¹⁵

6. Összegzés

Az 1Kor 11,17-34 konkrét példája annak, hogy az apostol által másfél évig személyesen gondozott egyházköztség problémáira a nemzetek apostola – mivel személyesen nem tudott azonnal odamenni – levélben válaszol, melyben – a most áttekintett részben – bemutatja a korintusi egyház helytelen magatartását az agapéval egybekötött eukarisztián, majd az eukarisztia alapítási szavain keresztül kiutat mutat az egyház aktuális helyzetéből. Annak ellenére, hogy közel két évezreddel

¹⁴ Vö. Mt 27,52; 1Tessz 4,13-18

¹⁵ Vö. CSERHÁTI, *op. cit.*, 526-533.

ezelőtt egy konkrét helyen előforduló problémára adott válasz kapcsán idézi az alapítás szavait, mégis a világ minden keresztényének nyújt segítséget és buzdítást az Istennel való helyes kapcsolatra.

HORVÁTH TAMÁS

A „PRIVILEGIUM PAULINUM” ELJÁRÁS (1Kor 7,12-15)

Az előadás elhangzott, a szöveg azonban nem érkezett be publikálásra.

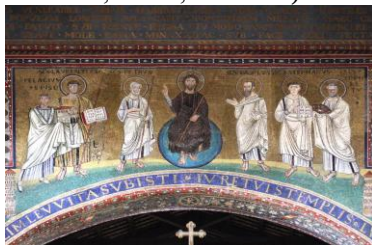
PUSKÁS BERNADETT

SZENT PÁL APOSTOL ALAKJA A KÁRPÁT-VIDÉK IKONFESTÉSZETÉBEN

TARTALOM: 1. Bevezetés: Szent Pál az ókeresztény és bizánci ikonográfiában. 2. A Kárpát-vidék Szent Pál ábrázolásai. 3. Összegzés.

1. Bevezetés: Szent Pál az ókeresztény és bizánci ikonográfiában

Szent Pál apostol, bár nem tartozott a Jézus Krisztus által kiválasztott tizenkét tanítvány közé, a pogányok missziójának vezető személyiségeként a korai keresztény időszaktól az Egyház kiemelkedő fontosságú alakja. Korai ábrázolásainak ikonográfiáját is e szerepének felismerése befolyásolta. A kezdetektől számos ábrázoláson általában Szent Péterrel együtt jelenik meg, ketten így az egyetemes Egyházat szimbolizálják (San Lorenzo fuori le Mura diadálíve, Róma, 4. század).

Az apostolok ábrázolása a 3-4. századtól ismert. Már ebben az időszakban a két főapostol hangsúlyos portréjegyekkel ábrázolt. Így Pál magas homlokkal és középhosszú barna szakállal látható (SS. Pietro e Marcellino katakomba, Róma, 3. század második fele – 4. század első fele).

Viseletük tunika és pallium, lábukon szandál. A 6. századtól már dicsőfényekkel ábrázolják őket. A középkortól hagyományossá válnak az öltözetek színei. Pál palástja általában vörös színű.

Pál apostol megtérésének útján, Jeruzsálem és Damaszkusz között látható Koszmasz Indikopleusztész Koszmográfijának egyik lapján (Konstantinápolyi

műhely, 9. század vége: Biblioteca Vaticana).

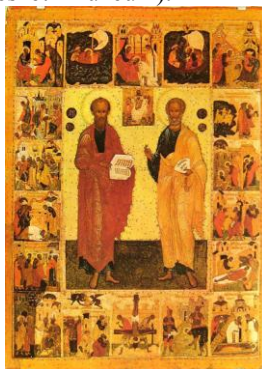
Pál apostol élettörténete megjelenik a palermoi Palotakápolna mozaikjain, 1146-1151 körül.

Oroszországban a két főapostol hagiográfiájának jeleneteit a pszkovi Mirozsi kolostor Színeváltozás templomában festették meg (1140-es évek), de az apostolok cselekedeteinek egyes jelenei láthatók Dečaniban a Pantokrátor kolostor 1348-as falképein is.

A hagiografikus jelenetek nagyrészt apokrif irodalom nyomán készültek. (Szent Péter és Pál apostol életútjuk jeleneivel, 16. század, Novgorod, Történeti és Építészeti Múzeum).

A későpaleológ időszakban az egymás felé forduló Péter és Pál ábrázolása lesz az uralkodó az ikonfestészetben (Görög ikon, 1282-95, Vatican, S. Pietro; 14. századi ikon – Sínai; a 14-15. század fordulójáról – Athén, Bizánci Múzeum). Ezek az apostolábrázolások nagyon – rokonságot mutatnak a két apostol azon ábrázolásaival, amelyek az ikonosztázion ekkor egyre elterjedtebbé váló Deészisz sorában nyernek elhelyezést.¹ Így látható a görög Theophanész – avagy az orosz irodalomban Feofan Grek a moszkvai Örömhírvétel templom-

¹ СМЕРНОВА, Э. – ЛАУРИНА, В. – ГОРДИЕНКО, Э., *Живопись Великого Новгорода XV век*, Москва 1982, 267-268.

ba festett Deésziszén, amelyet az első egész alakos Deészisznek tart a kutatás.

Szent Péter és Szent Pál tiszteletéről a keleti egyház június 29-én emlékezik meg, ehhez társul az Apostolok emlékezetének megünneplése június 30-án. Ezen emléknapokhoz kapcsolódó ábrázolásokon a tizenkét tanítvány együttesen látható (konstantinápolyi mester, 14. sz. első harmada, Puskin Múzeum).

Uspenszkij szerint az ikonográfiai típus az Egyház teljességét szimbolizálja, így kap helyet benne főapostolként Szent Pál, továbbá a 70 tanítvány körébe tartozó Lukács és Márk evangélisták. Ennek nyomán a bizánci művészetben Szent Pál a tizenkét tanítvány egyikeként a fő ünnepek vagy az Ünnepsor további jelenein is feltűnik. A tanítványok száma ezekben az ábrázolásokban változatlan tizenkettő marad.

A közép bizánci időszak egyik jelentős kelet-európai példája a

kijevi Szent Szófia székesegyház görög mesterek irányítása alatt, 1108 körül készült apszizmozaikja. Ikonográfiája az ekkor már hagyományosnak tekinthető képi rendet követi. Az apszis monumentális orans Istenszülő alakja alatt az Eucharisztia-jelenet látható, ahol a bor színe alatt elsőként Pál apostol veszi magához Krisztust.

Szent Pál már így a középkortól kezdve a tizenkettő egyikeként a Húsvét előtti és Húsvét utáni Ünnepek-jeleneteken is szerepel, azaz jóval a történetileg ismert fellépése, Szent István első vértanú megkövezése előtt. Mennybe-menetel, a Szentlélek alászállása, az Istenszülő elszenderedése ikonokon látható (Episztilion Ünnepek-jelenetekkel, Sínai Szt. Katalin kolostor gyűjteménye, 12. század vége – 13. század eleje).²

² WEITZMANN, K. – CHATZIDAKIS, M. – MIATEV, CH. – RADOJČIĆ, S., *Ikone sa Balkana. Sinaj, Grčka, Bugarska, Jugoslavia*, Beograd – Sofija 1970, 32., 35.

2. A Kárpát-vidék Szent Pál ábrázolásai

A Kárpátok vonulata mentén a középkorban helyi bizánci-posztbizánci tradíció alakul ki, amelynek keretein belül több püspökség művészete is fejlődik egymással szoros kapcsolatban, e körbe tartozik a munkácsi egyházmegye is. Közös jellemzőjük a bizánci tradíció sajátos közép-európai változatának kialakítása.

A kárpáti iskola legkorábbi emlékei közé tartozik a 15. századra – egyes kutatók szerint még korábbra – datált Szent Péter és Szent Pál apostolokat ábrázoló ikon Lemberg megyéből, Málniv községből, a község középkori eredetű, 1670-ben átépített fatemplomból, amelyet 1960-ban romboltak le (Nemzeti Művészeti Múzeum, Lemberg).³ A közel egy méter magasságú, hagyományosan hársfatáblára festett ikon a főapostolok tiszteletére emelt

templomban szolgálhatott alakpékként, itt másodlagosan maradhatott fenn. Péter és Pál főapostolok teljes alakban láthatók.

Kissé egymás felé fordulva állnak. Alakjaik azonosításában az ikon felirata is segítenek, annál is inkább, mert a jobb oldalt álló Szent Pál ábrázolása kissé eltér a hagyományos bizánci ikonográfiájától. Ruházata szokásosan kékes chiton, vörösesbarna himation, bal kezében hagyományosan csukott könyvet tart, jobbát áldásra nyújtja, azonban szakála rövid, fejét rövid barna haj borítja, nem kopasz. A jellegzetes attribútumait, a menny kulcsait tartó Péterrel együtt egy-egy alacsony – a középkori ikonfestészet hagyományai szerint fordított perspektívában megfestett – dobogón állnak. Köztük az ókeresztény Traditio legis – a Törvény átadása-jelenetből kiemelten két össze-

³ A Szent Paraszkéva titulusú templomot 1960-ban rombolták le. Felépítését egy makett őrzi meg.

göngyölt írástekerces.⁴ A rendkívül leszűkített színhasználat – szürkék, okker, barna –, a festett háttér, a teljes síkszerűség, a nyújtott arányok, a párhuzamosan lefutó ruharedők jól illusztrálják a középkori Kárpát-vidéki festészeti felfogást, amely a bizánci ikonográfiát és a románkori festészet stílár megoldásait ötvözve, jellegzetes helyi közép-európai ikonfestészeti hagyományt teremt már ekkor.

Szent Péter és Szent Pál páros ábrázolása Orosz földön is régóta, már a tatárjárás előtti időszakból ismert. A legjellemzőbbek azok a kompozíciók, ahol a két apostol kissé egymás felé fordulva áll, ezzel is hangsúlyozva szellemi összetartozásukat. Pál apostol kezében könyv, Péter kezében a mennyország kulcsai és írástekerces (Novgorod, 11. sz. vége – 12. sz. eleje).

Az ábrázolás másik, szintén régi eredetű típusa az apostolokat

szembenézetben mutatja, itt szellemi rokonságukat a sziluett, a gesztusok, a drapériák rajzának hasonlósága adja (Novgorod).⁵

A Kárpát-vidéki emléanyagban is fennmaradt e típusba tartozó ikon. A Desznoról származó Péter és Pál alapképet a kutatás a 16. század első felére datálja (Sanok, Múzeum Historyczne).⁶

Szent Pál alakja előkelő helyet foglal el a középkori ikonosztázi-on ekkor már meghatározó fontosságú Deészis-sorában is. Ahogy a kutatás jelzi, az egész alakos Deészisz a Kárpát-vidéken már igen korán, a 15. század első felében jelen van, megelőzve ezzel a kisebb méretű szerbiai és orosz ikonosztázionokat (Vanivkáról,

⁵ СМІРНОВА, *op. cit.*, 267-268.

⁶ BISKUPSKI Romuald, *Ikony ze zbiorów Muzeum Historycznego w Sanoku*. Warszawa 1991, 27.; Biskupski, R.: *Malarstwo ikonowe od XV do pierwszej połowy XVIII wieku na Lemkowszczyźnie*. „Polska Sztuka Ludowa” R. 39, Nr 3-4. Warszawa 1985, 10. kép.

⁴ СВЕНІЦЬКА, В. – ОТКОВИЧ, В., *Українське народне малярство XIII-XX століть*, Київ 1991, kat. 13.

Lemberg, Nemzeti Múzeum, Deészisz Drohobics környékéről, 15. század második fele, Drohobicsi Múzeum).⁷ A mennyieiek szüntelen közbenjáró imádságát megjelenítő kompozícióban a trónoló Pantokrátor trónusához járulók sorát az Istenszülő és Keresztelő János, majd a főangyalok után a főapostolok folytatják, megelőzve a liturgiaszerzőket, vértanúkat és további szenteket. Pál apostol, ahogy a Jávorról származó 15. század végi Deészisz-sorban, a jobboldalon áll (Nemzeti Művészeti Múzeum, Lemberg).⁸ Itt már tipikusan kopasz fővel, barna félhosszú szakállal, kezében leveleire utaló könyvvel látható.

A munkácsi püspökség emlékananyagából a Sáros megyei Rovnóról származó Deészisz-sor tekinthető a legkorábbi ismert példának, 1540-1560 között készült. Itt Pál apostol egy nagyméretű

fekvő téglalap ikontáblán látható, negyedmagával.⁹

Hasonló, teljes alakos figurája látható Rohatynban, a 16. század második felében készült Deészisz-sor fennmaradt ikonján, ahol Máté evangélistával együtt szerepel egy ikontáblán.¹⁰

Mindkét ikonon a kéztartás, a drapériák dinamikusabbra megfestett redővetése jelzi a korabeli gótika hatását a helyi ikonfestészetre.

Szent Pál megtartja hagyományos helyét a Deészisz ún. Apostolos változatában is, amelynek a 16. század elejétől már több töredéke ismert. Itt Krisztus trónusánál elsőként a főangyalok állnak,

⁹ Vö. PUSKÁS, B., *A görög katolikus egyház művészete a történelmi Magyarországon. Hagyomány és megújulás*, Budapest 2008, kat. 7.

¹⁰ HORDYNSKY, S., *Die Ukrainische ikone. 12-18. Jahrhundert*, München-Graz 1981, 125, kat. 108.

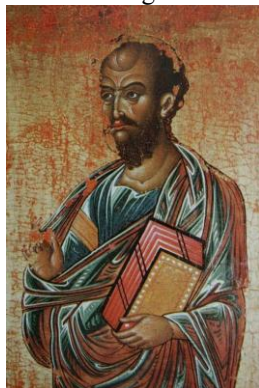
⁷ Патриарх Димитрій (ЯРЕМА), *Іконопис Західної України XII–XV ст.*, Львів 2005, 116–117., 439., 466.

⁸ ЯРЕМА, *op. cit.*, 452–453.

majd az Istenszülőt és Keresztelő Jánost követve a főapostolok és az evangélisták, a tanítványok sorakoznak (Deészisz Bartneről, 1530, Sanok, Muzeum Historyczne).¹¹ Ez a változat az összetett, több soros Utolsó Ítélet kompozíciók központi sorának kiemeléseként értelmezhető. Krisztus második eljövételének pillanatát tárja fel, ahol az Ítéző – gyakran hármас dicsfényben ábrázolt – Pantokrátor és az őt szolgáló mennyei erők mellett a tizenkét tanítvány foglal helyet előkészített trónusokon (Sokolowa Woláról származó Deészisz Pál apostola ismét fiatalabb korúként ábrázolt, barna hajjal, Sanok, Muzeum Budownictwa Ludowego).¹²

Szent Pál főapostolként helyet kap a Krisztus tanítványait felsorakoztató Pantokrátor alapképeken is. A 15. századi Kárpát-vidéki fennmaradt emléanyag nem teszi lehetővé, hogy biztonsággal megállapítható legyen: tekinthető-e e ikontípus az apostolos Deészisz előzményének. A galíciai Rovnó Történeti-Helytörténeti Múzeumban őrzött Ricsycjáról származó Pantokrátor ikon társtalanul áll a helyi ikonfestészetben, nincsenek közvetlen analógiái, a 15.

század végére datálják. Az arany háttér és a mesterien felrakott arany élfények (assziszt) hangsúlyozzák a mennyei fény a korszak posztbizánci, de egyúttal helyi gótikus festészetében egyaránt jelenlévő fontosságát.

A tiszta vonalstruktúra jó megfigyelhető a keretsávon megfestett tanítványok félalakjain is, így a jobb oldalon fent elsőként látható Szent Pál arcvonásain, ruházatán. A szokatlan részletgazdagság görög mintaképek követésére utal.¹³

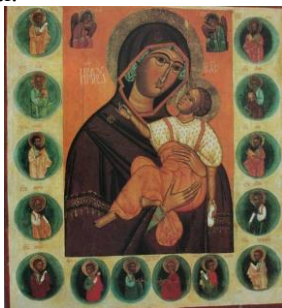
Jóval ritkábban láthatók tanítványok ábrázolásai az Istenszülő a gyermekkel ikonokon. A balkáni eredetű képtípus sajátos példája a 15. század utolsó negyedében festett Dlugiei Istenszülő a jobb

¹¹ *Najpiękniejsze ikony w zbiorach polskich*, (Bev. DĄB-KALINOWSKA, B.), Olszanicza 2001, 34.

¹² *Ikona karpacka*, (szerk. CZAJKOWSKI, J.), Sanok 1998, kat. 22.

¹³ ОВСІЙЧУК, В., *Українське малярство Х-ХVIII століть. Проблеми кольору*, Львів 1996, 226-229; ЯРЕМА, *op. cit.*, 358-359. Jarema jóval korábbra datálja az ikont.

felső körmezőben Pál félalak-
jával.¹⁴

E típus néhány példája ismert,
elsősorban a 15. századi Kárpát-
vidéki ikonok között (Malnivról,
15. század vége).¹⁵

A történelmi munkácsi püspökség emlékei között ezt az ikonográfiai változatot képviseli a Becherovról származó Istenszülő apostolokkal ikon töredéke Svidnicken, amelyet a 16. század elejére datáltunk. Előképe a zsohatyni Istenszülő (15. század vége).

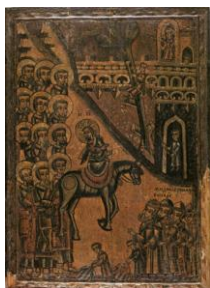

Szent Pál a tizenkét tanítvány sorában, az Egyház teljességére és egyetemességére utalóan a Kárpátvidéki Ünnep jeleneteken is feltűnik. Ahogy Bizáncban, itt is szerepelhet olyan jelenetekben, amelyek történeti fellépését már megelőzően lejátszódtak. A Ruszelczycei Bevonulás Jeruzsálembe ikonon (16-17. század fordulója, Vármúzeum, Lancut) az ősz hajú Péter mögött halad a kopasz fős Pál az apostolok csoportjában.¹⁶

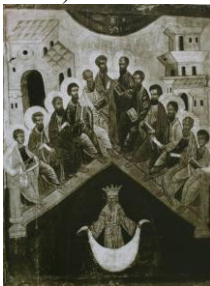
¹⁴ BISKUPSKI, *op. cit.*, 21.

¹⁵ ГЕЛИТОВИЧ, М., *Богородиця з дітям і похвалою. Икони колекції Національного музею у Львові*, Львів 2005, Kat. 3.

¹⁶ BISKUPSKI, R., *Ikony w zbiorach polskich*, Warszawa 1991, kat. 67.

Szent Pál látható Pünkösdi ikonján (14-15. század fordulója, ikon Radruzsáról, Lemberg, Nemzeti Múzeum).¹⁷

Többször is jól felismerhetően szerepel a Kalus környékéről származó Ünnepsorban a Tamás meggyőződése, a Szentlélek alá szállása, az Istenszülő elszenderedése ikonokon (16. század utolsó negyede).¹⁸

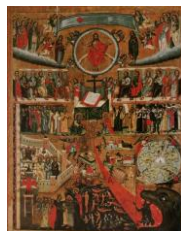
Karakteres alakja jelen van azon a 16. század második felében készült Istenszülő elszenderedése ikonon, amely Szkole környékéről származik s a kutatás szerint felte-

hetően a Megváltó kolostor köréhez kapcsolható mester festette.¹⁹

A kompozíció hangsúlyos része a nagyboldogasszonyi előesti vecsernye sztihráját illusztrálja: „Isteni parancsra a dicső apostolok a föld minden határaitól felhők szárnyain vitetvén”. Szent Pál profilban ábrázolt fejével az Istenszülő ravatala lábánál áll.

Pál apostol a monumentális Utolsó ítélet kompozíciókon is ott trónol a többi tanítvánnyal együtt (Utolsó ítélet Lipieről, 17. század első fele, Sanok, Múzeum Histroryczne).²⁰

¹⁷ ЯРЕМА, *op. cit.*, 143.

¹⁸ Український іконопис XII-XIX ст. з колекції НХМУ, (Вєв. МЕЛЬНИК, А. – ЧЛЕНОВА, Л.), Київ 2005, 38, kat. 17-19.

¹⁹ СВЕНЦІЦЬКА, В. – ОТКОВИЧ, В., *Українське народне малярство XIII-XX століть*, Київ 1991, kat. 30.

²⁰ BISKUPSKI, *op. cit.*, kat. 69

A 17. században az ikonosztázion tengelyes szimmetrikus szerkezetté alakulásával sorainak száma is tovább bővül. Az Apostolos Deészis ikonográfiája a 17. századtól kizárólagossá válik (vö. elnevezése ettől az időszaktól Apostolsor).²¹ Az Alapképek alatt keretes, ikonként megfestett predellák jelennek meg. Ikonográfiájukat nem kötik olyan kánonok, amelyek a többi ikonsor esetében érvényesülnek. Azonban Krisztus alapképe alatt nagyon gyakran épp főapostolainak ábrázolása jelenik meg. A galíciai ikonfestő mester Stefan Dzenгалowicz Uluczra festett predellája jól reprezentálja a Kárpát-vidék 17. századi ikonfestészetének reneszánsz vonásait (Sanok, Muzeum Budownictwa Ludowego).²²

Az építészeti és a tájrészletek egyre konkrétan ábrázoltak, egyre plasztikusabbak a figurák, amelyet azt a törekvést példázzák, hogy az ikon a környező világ jól ismert színpadán mutassa be,

tegye közelivé a transzcendens világot. A predellán közepén fent az Emmánuel Krisztus két kezével áldást oszt, alatta korabeli templomépület, az előtérben Péter és Pál álló alakjai. Szent Pál nyitott könyvéből olvas elmélyülten, baljával kardra támaszkodik. A kard, vértanúságának eszköze ettől az időszaktól válik jellegzetes attribútumává. Pengéjén a nagy S betű a Saul névre utal.

Az egyik korabeli, Szambor környékéről, Apostolsorból származó ikonon Szent Pál szokatlan attribútumot tart kezében, kis ovális dicsfényt, benne sugárzó fénykoszorúban IC (Icyc) kezdőbetűkkel (magántulajdon).²³

²¹ BISKUPSKI, *op. cit.*, 34.

²² *Najpiękniejsze ikony*, 114.

²³ СИДОР, О., *Давня українська ікона в приватних збірках*, Київ 2003, 165, kat. 104. Az ikon Iván Szerediszkijnek való tulajdonítása a stiláris jegyek alapján nem tűnik megalapozottnak.

Az attribútum előzményeit még nem ismerjük, a Saulst megtérítő fényre s a benne megszólaló Krisztusra utalhat. Pál apostol itt fiatalelként, hosszú barna hajjal látható, olyan a 17. századra jellemző ikonográfiai változatban, amely számos ikonon szinte krisztusi vonásokat kölcsönöz az apostolnak.

Ezen ikonográfiai változat a könyvgrafika hatására jelenhetett meg. Így látható Szent Pál több Lembergben kiadott liturgikus könyv titulusoldalának metszetén (Ilia mester: Tituluslap Apostolos könyvhöz, Lemberg 1639; Péter és Pál apostolok és vértanúságuk, Trebnik, 1662; Evangelion, 1665, majd ugyanezen metszet felhasználásával: Irmologion, Lemberg,

1700).²⁴ Ezt a típus követi Szent Pál ábrázolása az ugyancsak Szambor környékéről származó másik Apostolsorban, amit Ivan Szerediszkij festett (magántulajdon).²⁵

A korszak ikonosztázionjain a Királyi kapu szupraport ikonját, a Mandyliont – Nem Kézze festett Krisztus arcot – az Utolsó vacsora

²⁴ ЗАПАСКО, Я. – ІСАЄВИЧ, Я., *Памятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків виданих на Україні (1574-1700)*, Львів 1981, kat. 421; ЛОГВИН, Г., *З глибин. Гравюри українських стародруків XVI-XVIII ст.*, Київ 1990, 169. és 203. kép. A leMBERGI Apostolos könyvben Pál apostol életének néhány jelenetét bemutató metszet is készült VF monogramista közreműködésével. Az Apostol alakja látható Aranyszájú Szent János a páli leveleket magyarázó homiliáinak 1624-ben kiadott kötetében is, amint sugalmaz a könyvét író Aranyszájú Szent Jánosnak (TT monogramista). Lásd *uo.*, 118. kép

²⁵ СИДОР *op. cit.* 168, kat. 110.

jelenete váltotta fel. Szent Pált ezen ikonokon is ábrázolják, Júdás hangsúlyos szerepeltetése ellenére. Az attribútumok hiánya miatt nem derül ki, melyik tanítványt helyettesíti. A pontosságra való törekvés a felvidéki ladomirovai Szent Mihály arkangyal templom ikonosztázionjának 17. század második felében festett Utolsó vacsora jelenetén tapasztalható meg, ahol Krisztus két oldalán összesen tizenhárom személy szerepel, azaz a tizenkettő mellé ültették Szent Pált is.²⁶

A 18. század első felében változatlanul van jelen a korábbi posztbizánci képi hagyomány, a 17. században alkalmazott ikonográfiai típusok élnek tovább. A Babicéről származó, eredeti barokk architektúrális keretben fennmaradt Szent Péter és Szent Pál alapkép a 18. század első feléből (Lancut, Vármúzeum) a két főapostolt teljes alakosan ábrázolja kezükben a szokásos attribútumokkal, fent közöttük a

kiáradó Szentlélek galambja.²⁷

A rybotyczei mester, Jan Krolicki által festett czertezi predellán (1701), vagy Apostol-sorban – a graziowai (1735 k.) és a rakowai ikonosztázionon – a fiatalként ábrázolt Szent Pál a kezében tartott könyvéből olvas (1735) (mindhárom Sanokban, a Népi építészet múzeumában).²⁸

²⁶ GREŠLÍK Vladislav: *Ikony 17. storočia na Východnom Slovensku*. Prešov. 2002, 75., XX. tábla.

²⁷ BISKUPSKI R.: *Ikony w zbiorach polskich*. Warszawa 1991, kat. 138.

²⁸ *Ikona karpacka* op. cit., 175, 178, 180, kat. 97, 119, 135.

Egy ismeretlen helyről, Kárpátaljáról magántulajdonba került 18. század végi predellaikon a magyarországi virágos reneszánsz megoldásaira jellemző keretmezőben helyezi a főapostolok ábrázolását.²⁹

Attribútumaik itt elmaradtak, az ikon feliratai segítenek azonosításukban.

A 18. század közepétől újabb jelentős szemléletbeli és stílusváltás nyomán erőteljesen barokká válik az ikonok stílusos nyelvezete a Kárpát-vidéken is, követve azt a folyamatot, amely ekkor elérte az egész posztbizánci világot, főképp jelentős orosz központjait, de Kijevet, sőt a Balkánt is. A munkácsi egyházmegye művészetében is nyomon kísérhető ez. Azonban ikonfestészetének képi programjára, ikonográfiájára ez korántsem

volt olyan hatással, mint például az elbeszélő, apokrif mozzanatok olyan nagy előszeretettel alkalmazó orosz ikonfestészetben.

Így a 18. század második felében készült darvai ikonosztázionon az apostolok kettős ikonjaiban Szent Pál Jánossal együtt áll egy félköríves lezárású ikonon.

Attribútumairól, a kezében tartott könyvről és a kardról jól felismerhető. Arcvonásaival más apostolfigurát is megfestett a mester, aki minden bizonnyal rajzmin-tákat használt munkájához. Hasonlóképp ábrázolja Pál alakját az egykori hodászi ikonosztázion apostolsora (1779).

A korszak vezető mesterei, így a munkácsi egyházmegyében Spalinszky Mihály és Tádé a korabeli európai festésmód stílusos eszköztárával élnek, azonban változatlanul fontosnak tartják az ikonográfiai hagyomány tartalmának követését. A jól ismert sátoraljaújhelyi ikonosztázion Apostolsorának Szent Pál ikonja a kardjára odafestett mesterszignó miatt nevezetes, amely nyomán az ikonok megfestését Spalinszky Tádénak lehetett attribuílni.

²⁹ СИДОР оп. cit., kat 230.

Az apostol beállítása galíciai 18. századi könyvmetszeteken is feltűnik, arra utalva, hogy a könyvgrafika ebben a században is hatással lehetett az ikonfestészetre.³⁰

A mester másik szignált munkája az ungvári ikonosztázion 1770-es években festett ikonjai.

3. Összegzés

A korakeresztény, a bizánci és posztbizánci szakrális művészet egyaránt hangsúlyos helyet szán a főapostol Szent Pálnak az ikonográfiában. Szent Péterrel együtt az egyetemes egyházat, a tizenkét tanítvánnyal együtt az egyház teljességét jelképezi. Alakja így többször is szerepel a templom képi programjában és főképp egyik hangsúlyos struktúrájában, az ikonosztázionon.

A Kárpát-vidék közel hatszáz éves helyi hagyományában Szent Pál nemcsak a templom tituláris ikonjain jelenik meg Péterrel együtt. Mindig látható a Deészisz-sorban, az Apostolsorban. A főünnepnek tanítványokat ábrázoló jelenetein is helyet kap. A középkorban a Pantokrátor alapkép kísérfőfiguráinak egyike, a 17. századtól predellaikonokon is megfestették. Ábrázolásának sze-

³⁰ Egy későbbi változata látható F mester metszetén egy kijevei 1784-es Apostolok cselekedeteiben.

mélyes jegyeit a középkorban a bizánci kánon határozza meg, s ezeket az újkori grafikai metszetek nyomán is csak apróbb, másodlagos részletekben éri változtatás.

IX. Liturgikus Szimpozion

a Szent Pál évben

a Nemzetek Apostolának

**görög katolikus egyházunkban való tiszte-
letéről**

2009. május 7-én

a Hittudományi Főiskola dísztermében.

XVI. Benedek pápa Szent Pál-évet hirdetett 2008. június 28-tól 2009. június 29-ig az apostol születésének 2000. évfordulója alkalmából. A szentatya beszédében ajánlja, hogy „mélyüljünk el Szent Pál apostol lelkületében, elmélkedjük át írásait. Ha tehetjük, zarándoklatokkal, tanulmányi napokkal, lelkigyakorlatokkal tegyük magunkévá tanítását, életének példáját”.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia átveszi és folytatja a pápai buzdítást, és azt írja a magyar katolikus híveknek, azaz nekünk, hogy a Szent Pál évében elmélkedjük gyakrabban hozzánk szóló tanításáról.

Hittudományi Főiskolánk Liturgikus Tanszéke fontosnak tartotta, hogy meghallgassa a szentatya, valamint a püspökök buzdítását, s ezért egy „tanulmányi napot” szervezett a jelen liturgikus szimpozionnal. Így kíván bekapcsolódni az országos és világi esemény-sorozatba, hogy az egyetemes egyház szándéka szerint helyileg is megünnepelje a Nemzetek Apostolát.

A rendezvény előadásainak összessége igyekszik teljes képet nyújtani Szent Pálról. Így bemutatja tiszteletét nem csak a görög, hanem a római katolikus egyházban. Emellett egyik legfontosabb szentírási szövegét is elemzi (Eucharisztia), valamint egy kánonjogi fontosságú témát (Privilegium paulinum) is bemutat, végül az apostol festészeti megjelenítéséről is szólni kíván.

Az év megnyitóján, a Falakon kívüli Szent Pál-bazilikában a Szentatya meggyújtott egy lángot, majd átadta a szerzeteseknek, akik az év bezárásáig, 2009. június 29-ig őrzik. Mi pedig ezzel az eseménnyel őrizzük.

A szimpoziont a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszéke rendezi a Szent Pál Év alkalmából 2009. május 7-én.

Program

Föltámadt Krisztus - Közös ének

15.00 - **Megnyitó** - Kocsis Fülöp püspök úr

15.10 - ***Szent Pál alakja a bizánci egyház liturgikus szövegeiben*** - Dr. Ivancsó István tanszékvezető, Nyíregyháza

15.30 - ***Szent Pál liturgikus tisztelete a római katolikus egyházban*** - Dr. Pákozdi István tanszékvezető tanár, Sapientia Egyetem, Budapest

15.50 - ***„Az Úrtól kaptam, amit közöltem veletek” (1Kor 11,23) - exegézis*** - ThLic. Gánicz Endre biblikus tanár, Nyíregyháza

16.10 - ***A „Privilegium Paulinum” eljárás (1Kor 7,12-15)*** - ThLic. Horváth Tamás, kánonjogi tanár, Nyíregyháza

16.30 - ***Szent Pál alakja a Kárpát-vidék festészetében*** - Dr. Jankáné dr. Puskás Bernadett, tanár, Nyíregyháza

16.50 - **Diszkusszió**

17.00 - **Összefoglalás és zárszó** - Dr. Soltész János főiskolai rektor

Angyal kiáltá - Közös ének

A 2009. május 7-én, a Hittudományi Főiskola dísztermében (Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13-19.) rendezett szimpozionra tisztelettel meghívjuk és várjuk.

Liturgikus Tanszék

Cím: 4401 Nyíregyháza, Pf. 303. – **E-mail:** ivancsoi@atanaz.hu

**A szimpozionhoz kiállítás
csatlakozik, mely a földszin-
ten megtekinthető.**

TARTALOM

Ivancsó István: Szent Pál alakja a bizánci egyház liturgikus szövegeiben	5
Pákozdi István: Szent Pál liturgikus tisztelete a római katolikus egyházban	13
Gánicz Endre: „...az Úrtól kaptam, amit átadtam nektek...” (1Kor 11,23)	21
Horváth Tamás: A „Privilegium Paulinum” eljárás (1Kor 7,12-15)	31
Puskás Bernadett: Szent Pál apostol alakja a Kárpát-vidék ikonfestészetében	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Tartalom	53

A „LITURGIKUS ÖRÖKSÉGÜNK” SOROZAT FÜZETEI

- I. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 8.), Nyíregyháza 2002, 57 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 806 0
- II. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás faksimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 10.), Nyíregyháza 2003, 67 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 812 5
- III. Ivancsó, I. (szerk.), *A 125 éve alakult hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság utolsó műve, a Danilovics-énekkönyv megjelenésére 2004. április 29-én rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 11.), Nyíregyháza 2004, 92 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 963 8665 033
- IV. Ivancsó, I. (szerk.), *A Paraklisz önálló megjelentetésének centenáriumára 2005. április 29-én rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 12.), Nyíregyháza 2005, 92 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 963 86650 4 1
- V. Ivancsó, I. (szerk.), *A vatikáni magyar nyelvű Szent Liturgia 40. évfordulója alkalmából 2005. november 17-én rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 13.), Nyíregyháza 2005, 60 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 963

- VI. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk VI. A Boksay-Malinics Irmológion megjelenésének 100. évfordulója alkalmából 2006. november 16-án rendezett szimpozion anyaga*, (Liturgikus Tanszék 16.), Nyíregyháza 2006, 68 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN-10: 963-87101-6-0 ISBN-13: 978-963-87101-6-1
- VII. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk VII. Az első nyomtatott Apostolos könyvünk kiadásának 125. évfordulója alkalmából 2007. május 3-án rendezett nemzetközi szimpozion anyaga*, (Liturgikus Tanszék 17.), Nyíregyháza 2007, 88 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 978-963-87101-7-8
- VIII. *Liturgikus örökségünk VIII. A Biblia Évében a Szentírásnak görög katolikus egyházunkban való használatáról 2008. november 13-án rendezett szimpzion anyaga*, (Liturgikus Tanszék 20.), Nyíregyháza 2008, 74 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 978-963-87809-7-3
- IX. *Liturgikus örökségünk IX. A Szent Pál évben a Nemzetek Apostolának görög katolikus egyházunkban való tiszteletéről 2009. május 7-én rendezett szimpozion anyaga*, (Liturgikus Tanszék 21.), Nyíregyháza 2009, 55 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 978-963-87809-8-0
- X. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk X. A papságról a papság évében 2009. november 26-án rendezett szimpozion anyaga*, (Liturgikus Tanszék 22.), Nyíregyháza 2009, 100 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 978-963-87809-4-2